

AHMET GEŞEMOĞLU'NUN ŞİİRLERİNDE EVRENSEL AHENK VE İNSAN DOĞASININ ÇELİŞKİLERİ: PSİKOLOJİK VE DİNİ-FELSEFİ BİR ANALİZ

UNIVERSAL HARMONY AND THE CONTRADICTIONS OF HUMAN NATURE IN AHMAD GASHAMOGLU'S POETRY: A PSYCHOLOGICAL AND RELIGIOUS-PHILOSOPHICAL ANALYSIS

Meleyke MEMMEDOVA

Doç., Dr., Azerbaycan Milli İlimler Akademisi, Folklor Enstitüsü, Mitoloji Bölümü, meleykememmed1@gmail.com

Öz

Ahmet Geşemoğlu, Azerbaycan'da ampirik sosyolojinin temellerini atan ve matematiğin sosyolojiye uygulanması alanında öncü çalışmalar yapan önemli bir bilim insanıdır. Moskova'da doktora eğitimini tamamladıktan sonra çeşitli sosyolojik araştırma merkezlerinin başkanı olmuş ve 350'den fazla projeye liderlik etmiştir. Edebiyat alanında da aktif olan Geşemoğlu'nun şiirleri birçok ülkede yayımlanmış, ilk kitabı *Aşık Rüzgar* ("Vurgun Külek") ile edebiyat dünyasında tanınmıştır. Aynı zamanda gazetecilikle ilgilenerek yüzlerce makale kaleme almış ve birçok uluslararası etkinliğe katılmıştır.

Ahmet Geşemoğlu'nun şiirlerinde insan doğasının derin çelişkileri ve evrensel ahenk kavramı güçlü bir şekilde işlenmektedir. Şair, bireyin içsel çatışmalarını, ahlaki ikilemlerini ve toplumsal değerlerle uyum arayışını ele alırken, İslami ve insani değerleri birleştirerek evrensel bir mesaj sunar. Yardımlaşma, içtenlik ve menfaat beklentisi olmadan yapılan iyilik temaları, onun şiirlerinde sıkça karşılaşılan unsurlardır. Geşemoğlu, bireyin içindeki saf iyiliği ortaya çıkarırken, bencillik, gösteriş ve koşullu davranışları eleştirir. Özellikle "Allah'a rüşvet teklif edenler" gibi ifadelerle, insan doğasındaki ahlaki zaafırlara dikkat çeker ve okuyucuyu samimi bir ahlak anlayışına davet eder. Şiirlerinde metaforlar ve semboller aracılığıyla insanın iç dünyasındaki çatışmaları ve toplumsal ahengin gerekliliğini dile getirir.

Bu araştırmanın amacı, şair Ahmet Geşemoğlu'nun şiirlerinde yer alan felsefi, psikolojik ve dini temaları derinlemesine incelemektir. Şairin hayatı ve edebî kişiliği ışığında, özellikle insanlık, adalet ve yaşamın anlamına dair yaklaşımları ele alınarak, onun şiirsel dili ve düşünsel derinliği analiz edilmiştir. Çalışma, Geşemoğlu'nun eserleri üzerinden edebî yaklaşımını ve dünya görüşünü açığa çıkarmayı hedeflemektedir.

Araştırma, nitel bir yöntemle gerçekleştirilmiştir. Ahmet Geşemoğlu'nun şiirleri, metin çözümlemesi ve içerik analizi yöntemleri kullanılarak değerlendirilmiştir. Şairin biyografik verileri ışığında, şiirlerinde işlediği temalar, dili ve üslubu detaylı bir şekilde incelenmiştir. Ayrıca, felsefi ve psikolojik açılımlar ile şiirlerin derinlikli analizi yapılmış, dini içerikler de göz önünde bulundurulmuştur. Çalışma, Geşemoğlu'nun şiirlerinden seçilen örnekler üzerinden, onun edebî dünyasında bu temaların nasıl işlendiğini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Abstract

Ahmad Gashamoglu is a distinguished scholar who played a pivotal role in establishing the foundations of empirical sociology in Azerbaijan and was a pioneer in the application of mathematics to sociological research. After completing his doctoral studies in Moscow, he held leadership positions in various sociological research centers and directed over 350 research projects. In addition to his contributions to sociology, Gashamoglu was actively engaged in literature, with his poetry published in numerous countries. His debut book, *The Beloved Wind*, brought him recognition in the literary sphere. Furthermore, he authored hundreds of journalistic articles and participated in numerous international conferences.

In Ahmad Gashamoglu's poetry, the profound contradictions of human nature and the concept of universal harmony are explored with remarkable depth. The poet examines the individual's inner conflicts, moral dilemmas, and the pursuit of alignment with societal values, offering a universal message through the integration of Islamic and humanistic principles. Themes of altruism, sincerity, and selfless benevolence frequently recur in his work. While emphasizing the innate goodness within individuals, Gashamoglu critically engages with notions of selfishness, ostentation, and conditional morality. Notably, expressions such as "those who offer bribes to God" underscore the ethical fragilities of human nature, urging readers to adopt a sincere moral perspective. Through the use of metaphors and symbols, his poetry vividly conveys the internal struggles of the human soul and the essential need for social harmony.

The aim of this study is to conduct a comprehensive analysis of the philosophical, psychological, and religious themes present in the poetry of Ahmad Gashamoglu. In light of the poet's life and literary identity, his perspectives on humanity, justice, and the meaning of life are examined, with particular focus on his poetic language and intellectual depth. This study aims to uncover Gashamoglu's literary approach and worldview through an exploration of his works.

The research is based on a qualitative methodology. Ahmad Gashamoglu's poems are evaluated using text analysis and content analysis methods. In the context of the poet's biographical background, the themes, language, and style of his poetry are examined in detail. Moreover, philosophical and psychological perspectives are explored, alongside a thorough analysis of the poems, considering their religious elements as well. The study seeks to reveal how these themes are woven into Gashamoglu's literary world through selected examples from his poetry.

Makale Bilgisi

Türü: İnceleme makalesi

Gönderildiği tarih: 11 Şubat 2025

Kabul edildiği tarih: 17 Nisan 2025

Yayınlanma tarihi: 25 Haziran 2025

Article Info

Type: Review article

Date submitted: 11 February 2025

Date accepted: 17 April 2025

Date published: 25 June 2025

Anahtar Sözcükler

Ahmet Geşemoğlu; Şiir; Ahenk;

İnsan; Evren; Psikoloji; Dini-Felsefi

Keywords

Ahmad Gashamoglu; Poetry;

Harmony; Humanity; Universe;

Psychology; Religious-Philosophical

DOI

10.33171/dtcjournal.2025.65.1.29

Giriş

Ahmet Geşemoğlu, Azerbaycan'da sosyolojinin ampirik temellerini atan ve matematiğin sosyolojiye uygulanması alanında öncülük yapmış, bilim dünyasına katkılarıyla tanınan önemli bir isimdir. Moskova'daki doktora eğitiminden sonra birçok sosyolojik araştırma merkezini kurarak 350'den fazla projeye liderlik yapmıştır. Hem edebiyat dünyasında hem de ilim ve gazetecilik alanında faaliyet gösteren Geşemoğlu, şiirlerinde insan doğasının derin çelişkilerini ve evrensel ahenk arayışını işlerken; toplumsal değerler, içsel çatışmalar ve ahlaki ikilemleri derinlemesine ele almıştır. Sosyolojik araştırmalarıyla da toplumsal yapıyı anlamaya yönelik önemli adımlar atmış, uluslararası platformlarda birçok kez Azerbaycan'ı temsil etmiştir. Şiirlerinde, insanın içindeki saf iyiliği vurgularken bencillik ve gösterişe karşı güçlü bir duruş sergileyen Geşemoğlu, edebî ve bilimsel alandaki etkinliğiyle hem akademi dünyasında hem de edebiyat dünyasında kalıcı bir iz bırakmıştır.

Ahmet Geşemoğlu'nun şiirleri, insan doğasının çelişkilerini, adalet arayışını ve yaşamın anlamına dair derin felsefi sorgulamaları içermektedir. Şairin şiirlerinde, felsefi akımlar, özellikle varoluşçuluk ve Aristoteles'in "altın orta" anlayışına paralel olarak, insanın varoluşsal sorumluluğu ve hayatın anlamı üzerinde durulmaktadır. Ayrıca, şairin dilindeki duygu yoğunluğu ve psikolojik derinlik, bireyin içsel çatışmalarını ve dış dünyayla olan etkileşimini vurgulamaktadır. Dinî temalar da şiirlerinde önemli bir yer tutmakta, özellikle adaletin rolü ve insana yönelik ilahi mesajlar üzerinde durulmaktadır.

Bu araştırmanın amacı, şair Ahmet Geşemoğlu'nun şiirlerinde yer alan felsefi, psikolojik ve dinî temaların derinlemesine incelenmesidir. Şairin hayatı ve edebî kişiliği ışığında, özellikle insanlık, adalet ve yaşamın anlamına dair yaklaşımları ele alınarak, onun şiirsel dilinin ve düşünsel derinliğinin anlaşılması hedeflenmiştir. Araştırma, şairin eserlerinin analizine dayalı olarak, edebî yaklaşımını ve dünya görüşünü açığa çıkarmayı amaçlamaktadır.

Bu çalışma, nitel araştırma yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Ahmet Geşemoğlu'nun şiirleri, metin çözümlemesi ve içerik analizi yöntemleri kullanılarak incelenmiştir. Şairin hayatına dair biyografik veriler ışığında, şiirlerinde işlediği temalar, kullanılan dil ve üslup analize tabi tutulmuştur. Felsefi ve psikolojik açılımlarla şiirlerin derinlikli analizleri yapılmış, ayrıca dinî içerikler de göz önünde bulundurulmuştur. Çalışma, şairin şiirlerinden seçilen örnekler ile bu temaların nasıl işlendiğini ortaya koymayı hedeflemiştir.

AHMET GEŞEMOĞLU'NUN HAYATI VE EDEBİ KİŞİLİĞİ

Ahmet Geşemoğlu, 15 Şubat 1950'de Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti'nin Babek ilçesine bağlı Vayhır köyünde dünyaya gelmiştir. 1972 yılında Bakü Devlet Üniversitesi Mekanik ve Matematik Fakültesi'nden üstün başarıyla mezun olmuş, ardından Azerbaycan SSC Bilimler Akademisi'ne bağlı Sibernetik Enstitüsü'nde görev almıştır. 1974-1978 yılları arasında Moskova'daki SSCB Bilimler Akademisi Merkezi İktisadi Matematik Enstitüsü'nde ileri düzey eğitim programına katılmış ve ardından doktora eğitimini tamamlamıştır. 1974 yılında Varşova'da düzenlenen Uluslararası İstatistik Enstitüsü Kongresi'nde akademik bir bildiri sunmuş olup, ekonomi bilimleri alanında adaylık unvanına sahiptir. Ayrıca, UNESCO Uluslararası Kadrolar Akademisi tarafından kendisine felsefe doktoru unvanı verilmiştir.

Geşemoğlu'nun edebi kariyeri 1977 yılından itibaren Azerbaycan Halk Şairi Resul Rıza'nın önerisiyle ivme kazanmış ve şiirleri düzenli olarak Azerbaycan basınında yayımlanmaya başlamıştır. İlk şiir kitabı Aşık Rüzgar (Vurgun Külek), 1981 yılında Gençlik Yayınevi tarafından basılmıştır. 1980'de Tuva Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin başkenti Kızıl'da düzenlenen Genç Yazarların Tüm Birlik Toplantısı'nda ödüle layık görülmüş, bu başarısının ardından Aşık Rüzgar ("Vlyublenniy Veter") adlı eseri Moskova'da Molodaya Gvardiya Yayınevi tarafından yayımlanmıştır. Sovyetler Birliği Yazarlar Birliği üyesi olan Geşemoğlu, aynı zamanda gazetecilik alanında da aktif faaliyet göstermiş ve çeşitli makaleler kaleme almıştır. Azerbaycan Yazarlar Birliği ve Azerbaycan Gazeteciler Birliği üyesi olup, şiir ve makaleleri ondan fazla yabancı ülkede farklı dillerde yayımlanmıştır. Edebi başarıları dolayısıyla Resul Rıza adına verilen Uluslararası Edebiyat Ödülü'ne layık görülmüştür (Geşemoğlu, 2015, s. 335; Memmedova, 2025, s. 14).

Ahmet Geşemoğlu'nun Sosyoloji ve Edebiyat Alanındaki Katkıları

Ahmet Geşemoğlu, Sovyetler Birliği'nde matematiğin sosyolojiye uygulanması alanında çalışan öncü uzmanlardan biri olarak kabul edilmektedir. 1974 yılından itibaren Azerbaycan'da ampirik sosyolojinin temellerini atarak bu alana önemli bir akademik miras bırakmıştır. 1980 yılında Azerbaycan Komsomol Merkez Komitesi'nde, 1987'de Azerbaycan SSC Bilimler Akademisi'nde ve 1992'de Batı Üniversitesi'nde sosyoloji alanında önemli bilimsel merkezlerin kuruluşuna öncülük etmiştir. 1990 yılında Azerbaycan'da ilk bağımsız Sosyolojik Araştırmalar Merkezi'ni kurmuş ve liderliğini üstlenmiştir. Yönetimindeki El-Oba Sosyolojik Araştırmalar Merkezi, 1994 yılına kadar ülkede aktif olarak faaliyet göstermiştir. Ayrıca, Ekim 1992'de Azerbaycan Cumhuriyeti Parlamentosu'na bağlı Beşeri Araştırmalar ve Tahmin Merkezi başkanlığına seçilmiş, ancak bu merkez 1997 yılında kapatılmıştır (Geşemoğlu, 2015, s. 336).

Geşemoğlu, akademik çalışmaları kapsamında ABD, İrlanda, İsveç, Mısır ve Türkiye gibi birçok ülkede düzenlenen uluslararası toplantılara katılmış ve 350'ye yakın sosyolojik araştırmayı yönetmiştir. Aynı zamanda yaklaşık 20 bilimsel faaliyet programının kurucusu olup, 300'den fazla bilimsel makale ve binlerce köşe yazısı kaleme almıştır. Bunun yanı sıra, beş şiir kitabı ve beş bilimsel eseri bulunan Geşemoğlu, edebi alanda da önemli başarılarla imza atmıştır. Eserleri, edebiyat çevrelerinde büyük ilgi ve takdirle karşılanmış, bu doğrultuda kendisine "Resul Rıza" Uluslararası Edebiyat Ödülü verilmiştir. 2015 yılında Sonsuzluğun Ahengi adlı şiir kitabı Altın Kelime ödülüne layık görülmüş, 2024 yılında ise Aşık Alesker - 200 Anma Madalyası ile onurlandırılmıştır (Memmedova, 2025, s. 14).

Ahmet Geşemoğlu'nun yayımlanan şiir ve bilimsel kitapları: "Aşık Rüzgar" ("Vurgun külek") (Geşemoğlu, 1982)/ "Vlyublenniy veter" (Geşemoğlu, 1985) adlı eseri, şiirsel anlatımıyla dikkat çeker ve şairin duygusal yoğunluğu ile bireysel sorgulamalarını yansıtan bir eserdir; "Dünya çağırır meni" (Geşemoğlu, 1988), Geşemoğlu'nun toplumsal temalar üzerine derinlemesine bir bakış sunduğu önemli bir çalışmadır; "Dünyadan geçirem indi" (Geşemoğlu, 1997), Geşemoğlu'nun varoluşsal düşüncelerini işlediği bir başka önemli şiir kitabıdır; "Tetbigi sosiologiya" (Geşemoğlu, 1998), uygulamalı sosyoloji bir metodik kaynaktır; "Sosioloji araştırma apanlara kömek" (Geşemoğlu, 2000), sosyal bilimler üzerine derinlemesine analizler içeren bir kaynaktır; "Sosial idare etmenin felsefi ve sosioloji problemleri" (Geşemoğlu, 2008) felsefe ve sosyolojiyi bir arada ele alan kapsamlı bir çalışmadır; "Sonsuzluğun ahengi" (Geşemoğlu, 2015), şairin evrensel temaları işlediği ve dilsel derinlik sunduğu bir şiir kitabıdır; "Aştan öte" (Geşemoğlu, 2020a), şairin yaşamın farklı yönlerine dair özgün yorumlar yaptığı bir diğer önemli şiir kitabıdır; "Ömrün uğurlu bünövresi" (Geşemoğlu, 2020b), Geşemoğlu'nun yaşamın anlamına dair felsefi düşüncelerini derinleştirdiği bir çalışmadır; "Sosial-ıktisadi proseslerin idare olunmasında ahengyol nezeriyyesinden istifade" (Geşemoğlu, 2021), yazarın sosyo-ekonomik süreçler üzerine özgün bir perspektif sunduğu eseridir; "Resul Rza (poema)" (Geşemoğlu, 2023), şairin şiirsel anlatımıyla Türk edebiyatına katkı sağladığı bir eserdir.

ŞAİRİN ESERİNDEKİ ANA TEMALAR VE ÇIKARIMLAR

Bu bölümde, Ahmet Geşemoğlu'nun şiirlerinde öne çıkan temel temalar ve bu temaların derinlemesine analizine dayalı çıkarımlar ele alınacaktır. Şairin eserleri, insan doğasının çelişkilerinden evrensel ahenk arayışına, bireysel uyanıştan toplumsal sorumluluğa kadar geniş bir yelpazede felsefi, psikolojik ve dinî temalar içermektedir. Geşemoğlu, şiirlerinde hem bireysel hem de toplumsal düzeyde derin bir sorgulama yaparak, insanın içsel dünyasında gerçekleştirebileceği dönüşümle toplumsal düzeydeki değişimi ilişkilendirir. Bu başlık altında, şairin şiirlerinde işlediği ana temalar üzerinden

yapılan analizlerle, Geşemoğlu'nun eserlerinin anlam dünyasına dair önemli çıkarımlar yapılacaktır.

Bu araştırmada Ahmet Geşemoğlu'nun şiirleri, felsefi, psikolojik ve dinî açıdan derinlemesine incelenmiş ve şairin eserlerinde işlediği ana temalar ile kullanılan dilin anlam dünyası ortaya konmuştur. Elde edilen bulgular şu şekilde sıralanabilir:

1. İnsan Doğası ve Evrensel Ahenk: Geşemoğlu'nun şiirlerinde insan doğasının çelişkileri, içsel çatışmalar ve bu çelişkilerin aşılması gerektiği vurgulanmaktadır. Şair, insanın saf iyiliğini ortaya koyarken, toplumsal yozlaşmalara karşı güçlü bir duruş sergileyerek, bireyleri içsel dürüstlük ve ahlaki doğruluk konusunda uyarır. Evrensel ahenk arayışı, insanın bu içsel çatışmalarla yüzleşip onları aşmasıyla mümkün görülmektedir.

2. Felsefi Derinlik ve Varoluşçuluk: Şairin şiirlerinde varoluşçuluğun etkisi belirgindir. Geşemoğlu, bireylerin hayatlarındaki zorluklarla baş edebilmesi için içsel sorumluluklarını yerine getirmeleri gerektiğini savunur. Bu bağlamda, yaşamın anlamı ve adaletin rolü üzerine derin felsefi sorgulamalar yapılmaktadır. İnsan, hem toplumda hem de evrende anlam arayışında adaletin sağlanması adına sorumluluk taşımaktadır.

3. Psikolojik Derinlik ve İçsel Çatışmalar: Geşemoğlu'nun şiirlerinde, bireylerin içsel çatışmaları, duygusal çelişkileri ve bunların toplumsal düzeydeki etkileri ön plana çıkmaktadır. Şair, bireylerin kendileriyle ve toplumsal değerlerle olan ilişkilerindeki ahlaki ikilemleri işlerken, doğru bir ahlaki anlayışa sahip olmanın bu ikilemlerle başa çıkabilmek için gerekli olduğunu vurgulamaktadır.

4. Dinî Temalar ve İlahi Rehberlik: Şairin şiirlerinde, adalet, iyilik ve insanlık gibi evrensel değerler, dinî referanslarla birleştirilerek derin bir anlam kazanır. Geşemoğlu, Allah'a ve ilahi rehberliğe başvurarak, toplumsal yozlaşmalara karşı bireylerin içsel huzuru bulabilmesi için dinî öğretilere yönelir. Dinî temalar, toplumsal barışın sağlanması için bireysel huzurun ve içsel adaletin önemini vurgulamaktadır.

5. Toplumsal ve Bireysel Uyanış: Geşemoğlu'nun şiirleri, bireysel uyanışa olduğu kadar toplumsal uyanışa da çağrı yapmaktadır. Şair, insanları içsel çatışmalarını aşmaya ve toplumsal ahenk ile adalet arayışına yönlendirmektedir. Şairin şiirlerinde evrensel değerler, toplumsal düzeyde nasıl gerçekleştirilebileceğine dair bir yol haritası sunarak, bireylerin toplumsal değişim yaratabilmesi için bir çağrı yapmaktadır.

Sonuç olarak, Ahmet Geşemoğlu'nun şiirleri, insan doğasının çelişkilerine rağmen iyiliğin ve ahengin mümkün olduğunu hatırlatmaktadır. Geşemoğlu, bireysel ve toplumsal bir uyanışı savunarak, içsel çatışmaların ancak samimi bir ahlak ve karşılıksız iyilikle aşılabileceğini ifade etmektedir. Şairin şiirlerinde yer alan evrensel ahenk teması, insanlığa

sunduğu bir ideal olarak toplumsal düzeyde büyük bir değişimin mümkün olduğunu göstermektedir.

ŞAIRİN ŞİİRLERİNDE PSİKOLOJİK, DİNİ VE FELSEFİ YANSIMALAR

Ahmet Geşemoğlu'nun şiirleri, yüzeyin ötesinde derin felsefi, psikolojik ve dinî temalar barındırarak okuyucuyu insan doğasının ve toplumsal düzenin karmaşıklığı üzerine düşünmeye sevk etmektedir. Şair, şiirlerinde insanın iç dünyasını ayrıntılı bir şekilde incelerken, aynı zamanda bireyin sorumluluk bilinci, özgür iradesi ve evrensel değerlerin kıymetini öne çıkarır. Bu bölümde, Geşemoğlu'nun şiirlerinin psikolojik, dinî ve felsefi açıdan nasıl şekillendiğini, şairin insan doğası ve toplum hakkında ortaya koyduğu görüşleri, içsel çatışmaların nasıl dile getirildiğini ve evrensel ahenk temasının nasıl işlendiğini ele alacağız. Şiirlerdeki bu temaların birbiriyle ilişkisi, şairin sanatını daha derinlemesine anlamamıza olanak sağlayacak ve şiirlerinin toplumsal ve bireysel düzeydeki etkilerini daha net bir biçimde ortaya koyacaktır. Geşemoğlu'nun şiirlerinde insanın içsel dünyası ile toplumsal gerçeklik arasındaki ilişkiyi, felsefi ve dinî boyutlarla birlikte incelemek, şairin edebî mirasını daha geniş bir perspektiften değerlendirmemize imkan tanıyacaktır.

Yalnız ahəngdədi xilasın yolu!

Yer üzünün yazıq günüdü,
Yer üzünün məğmum günüdü...
Kainatın başı nəyə qarışıb?
Ahəng mələklərdi niyə susubdu?
Onlar yuxudadı, ya mürgülüdü?
Hər gün balayır xəstə niyyətlər...
İblis ov ovlayır, əhvalı şəndi,
Xeyli ölkələrdən televizyada
Görünən nalədi, vaydı, şivəndi.
Niyə çoxalıbdı qarşıdurmalar?
Tamah yer üzünün canını alır,
Xeyli xoş niyyətlər, çiçək arzular
Köhnə kitablar tək keçmişdə qalır.
Tarixin dərsləri nə söyləyirlər?
İnsanlar səhlənkar şagird kimidi...
Ahəng hökmündəykən sonsuz kainat
Qəlblərə əmr edən nə hakimidi?
Allah bilənləri mələklər bilmir,
Alim adlananın hüdudu harda?
Nə vaxt qurtaracaq bu ixtişaşlar?

Ömrüm başa çatır bu intizarda...(Memmedova, 2025, s. 15).

Şiir, evrenin düzenine dair bir sorgulamayla başlar. "Ahenk melekleri neden susar?" sorusu, evrendeki uyumun bozulmasına yönelik bir eleştiriyi temsil eder. Şair, kainatın kaosa sürüklenmesini, insanoğlunun ahlaki çöküşü ve ilahi dengeyi bozmasıyla ilişkilendirir. Tarihin derslerinden alınmayan ibretler ve "İnsanlar kayıtsız bir öğrenci gibi" ifadesi, insanın varoluşsal hatalarını sürekli tekrar ettiğini vurgular. İnsanlık ve kainat arasındaki bu uyumsuzluk, varoluşun anlamını sorgulayan bir felsefi eleştiri niteliği taşır.

Şiirde insan psikolojisinin karmaşıklığı ve zaafları derinlemesine işlenmiştir. "Her gün doğuyor hasta niyetler" ifadesi, insan zihnindeki kötülüğün sürekli çoğaldığını ve bireysel arzuların toplumsal çöküşe yol açtığını simgeler. İblis metaforu, insanların kötülüğe yatkınlığını ve kolayca manipüle edilebilmelerini temsil eder. Şair, bireylerin içsel çatışmalarını ve nefsin kontrolsüzlüğünü eleştirirken insan psikolojisinin bu karmaşık yapısını gözler önüne serer.

Dinî bağlamda, şiir oldukça derin bir mesaj taşıyor. "Açgözlülük yer yüzünün canını alıyor" ifadesi, insanın hırs ve açgözlülüğünün, ilahi düzeni bozduğunu ve dünyayı yok oluşa sürüklediğini vurgular. "Allah'ın bildiklerini melekler bilmez" cümlesi, insan ile melek arasındaki farklılığı ve insanın sahip olduğu bilgiye rağmen ahlaki anlamda düşüş yaşamasını ele alır. Şiirde, ilahi bir düzen arayışı ve insanın bu düzene karşı olan başkaldırışı sorgulanır. Ayrıca, "Ahenk yasasındayken sonsuz kainat" ifadesi, evrenin yaratılıştaki mükemmel uyumunu ve bu uyumun insan eliyle bozulmasını dile getirir.

Sonuç olarak bu şiir, evrensel ahenk, insanın manevi yozlaşması ve ilahi düzen arasındaki karmaşık ilişkiyi gözler önüne serer. Felsefi olarak, varoluşun anlamını ve düzenini sorgular. Psikolojik olarak, insanın nefesine yenik düşmesini eleştirir. Dinî açıdan ise, ilahi denge ve insanın bu dengeye olan zararını işler. Şair, okuyucuyu hem bireysel hem de toplumsal bir sorgulamaya davet eder.

Yazarın kendisinin de belirttiği gibi her varlığın bir gayesi vardır: Her varlığın, aynı zamanda insanın da hayatta kendine özgü bir amacı vardır ve bu amaç, her varlığın kendi çevresinde ve genel olarak evrende ahenge hizmet etmesi, ahengin oluşumuna katkıda bulunmasıdır (Geşemoğlu, 2021, s. 231).

Dünya, insanların naşılığında

Heyif, bu gündədir bu doğma həyat...

Sanki teatrdır, səhnəsi uçuq,

Kimlərsə aldadır bir-birlərini,

Kimlərsə kimlərə göstərir acıq.

Dünya, insanların naşılığında,

Kim bilir, yer üzü hansı çağında?
Gecə zülmətində, gün işığında
Qəlblərdə arzular qalır yarımçıq.
Tamahdır - qadağan olunmuş ağac,
Tamah tilsimində həm tox, həm də ac,
Bir çoxu, xəlvətdə nəfs alverində,
Ayrı bir çoxu da lap açıq-sacıq.
Ahəngi pozanlar niyə pozurlar?
Haqdan üz çevirib, yolu azırlar,
Soruşsan, səbəbə səbəb yozurlar
Saysız sualların cavabı açıq... (Memmedova, 2025, s. 15).

Şiir, dünyayı və insan doğasını sorgulayan derin bir metafizik temele sahiptir. Hayatın "teatral" bir sahneye benzetilmesi, insan ilişkilerinin yapaylığına ve aldatıcı doğasına işaret eder. İnsanların birbirini aldatması ve açık göstermesi, sosyal ilişkilerdeki ahlaki çöküşün bir yansımasıdır. Ayrıca, dünya çağlarının belirsizliği ve insanların arzularının yarım kalması, evrensel bir belirsizlik hissini ortaya koyar. Şair, insanlığın açgözlülüğünü "yasaklanmış ağac" metaforuyla ifade ederek, varoluşsal sorunlara atıfta bulunuyor.

Şiir, insan psikolojisindeki temel çelişkileri yansıtır. Açgözlülük, doyumsuzluk ve tatminsizlik gibi duygular, hem bireysel hem de toplumsal bir analiz sunar. "Tok da aç da" ifadesi, insanın içsel doyumsuzluğunu ve tatmin olamayan psikolojik durumunu dile getirir. İnsanların "nefsiyle pazarlık" yapması, modern dünyanın maddi çıkarlar uğruna ahlaki değerleri göz ardı etmesine yol açmaktadır. Bu, insan psikolojisinin temel zayıflıkları ve zaaflarına bir eleştiri niteliğindedir.

Şiirdeki "yasaklanmış ağac" ifadesi, İslam ve diğer semavi dinlerdeki yasak meyve kavramını çağırıştır. "Tamah, insanın doğuştan gelen zaaflarına ve hayatındaki ahlaki sınavlara işaret etmektedir. Şair, insanların "Hak'tan yüz çevirmesi" ve ahengi bozmasıyla ilahi düzeni sorgular. Şiirin sonunda "sonsuz soruların cevabı apaçık" ifadesi, dinî bağlamda insanın sorgulamalarının Tanrı'ya yönlendirilmesi gerektiğini düşündürür. Bu bağlamda, şiir insanın ahlaki ve manevi yozlaşmasına karşı bir uyarıdır.

Sonuç olarak bu şiir, insanın maddi ve manevi hayatındaki dengeyi kaybetmesi, ahlaki değerlerin erozyonu ve ilahi düzenle olan bağının kopmasına dair bir eleştiri niteliğindedir. Şair, insanlığın içsel çatışmalarını ve evrensel sorunlarını dile getirirken, okuyucuyu hem bireysel hem de toplumsal bir hesaplaşmaya çağırır. Felsefi olarak sorgulayan, psikolojik olarak eleştiren ve dinî olarak uyarıda bulunan bir şiirdir.

Gəncliyimdə əsil müsəlmandan aldığım öyüd:

“Balıq gördün, at deryaya,
balıq bilməz, Xaliq bilər”
məsəlini sevənlər,
sahildə çabalayan balığı
əlinə götürüb, Xaliqi səsləyənlər,
- “bax ay Xaliq, mən balığı
deryaya atıram...
göndər ənamımı” deyənlər...
ya Xaliqdən nə isə gözləyənlər
müsəlman deyil!
onların adı:
-Allaha rüşvət təklif eləyənlər!
müsəlman o kəsdir ki,
sahildə çabalayan balıq da görsə,
ya bir çətinlikdə insan da görsə,
ona yardım etməyi
qəlbi əmr edir... özünün borcu bilir...
belə insanların üz-gözündən

nur tökülür... (Memmedova, 2025, s. 15).

Bu şiir, insanın samimi niyyətini, yardımlaşmayı və gerçək İslam ahlakını vurğulayan bir mətn içərir. Şiir, İslam dinində yardımlaşma və ihsanlı (samimi) olmanın önəmine odaklanır. İnsanların Allah'tan karşılık bekleyerek yaptığı eylemlerin ihlas taşımadığı belirtilir ve buna "Allah'a rüşvət təklif etmək" ifadəsiylə eleştiri getirilir.

Şiirde vermek istenen mesaj: Yardımlaşma, karşılık beklemeden, tamamen içten gələrək yapılmalıdır. Allah'a yapılan ibadet veya yardım, menfaat için değil, samimiyyətlə yapılmalıdır. Gerçek Müslüman, yardımını bir borç ve sorumluluk olarak görür, bunu doğal bir şəkildə yapar.

Şiirde öne çıkan kavramlar: "Balıq gördün, at denize" metaforu: Burada, bir balığın denize atılması eylemi üzerinden insanın içindeki iyiliğin kendiliğinden ortaya çıkması gerektiği vurgulanır. İnsan, karşılık beklemeden iyilik yapmalıdır.

"Allaha rüşvət təklif edenlər": Bu ifade, Allah'a koşullu ibadet eden veya iyilik yapan kişileri eleştirir. Gerçek iman, hiçbir karşılık beklemeksizin yapılan samimi eylemlerde kendini gösterir.

"Nur dolu yüzler": Gerçekten samimi ve yardımsever insanların yüzünde manevi bir aydınlık olduğu ifade edilir. Bu, ruhun temizliği ve kalbin iyiliğiyle ilişkilendirilir.

Şairin Duruşu: Ahmet Geşemoğlu, İslam'ın özündeki yardımlaşma ve ihlas ilkesini hatırlatarak, insanların yapmacık ve menfaat odaklı davranışlarından uzak durması gerektiğini öğretmektedir. Şiir, didaktik bir üslup taşır ve okuyucuyu ahlaki bir sorgulamaya davet eder.

Dil ve üslup: Basit ve etkili bir dil kullanılmış. Herkesin anlayabileceği şekilde, net mesajlar verilir. Metaforlar ve günlük hayattan örneklerle mesajlar güçlendirilmiş. Şair, okuyucu ile doğrudan bir bağ kurar, bu da eseri daha etkili kılar.

Sonuç olarak, şiir; İslam'ın özünü, yani saf iyilik ve içtenliğin önemini hatırlatan güçlü bir mesaj taşır.

Dünyanı ədalət xilas edəcək!

yer üzünün azadlığı
 Xocalıya ədalətdən başlayır...
 Amerikanın, Avropanın azadlığı
 Xocalıya ədalətdən başlayır...
 onlar əsirdi hələ
 öz tamahlarına, fəlsəfələrinə, siyasətlərinə...
 səs verib şərin səsinə,
 Xocalını unudub
 demokratiyadan danışanlar,
 ikili, üçlü, xaclı oyun quranlar
 gedir yolu tərsinə...
 Ədalət olmayan yerdə
 demokratiya olammaz,
 dövrən nura boyanmaz!
 Xocalının naləsini
 insanlığın naləsi bilməyənlər,
 ədalətə vurur baltanı!
 yer üzünün, özünün
 taleyinə vurur baltanı!
 balalarının
 sabahına vurur baltanı!
 demokratiyanın
 kəlləsinə vurur baltanı!
 dünyanı ədalət xilas edəcək! (Memmedova, 2025, s. 15).

Ahmet Geşemoğlu'nun "Dünyanı adalet kurtaracak!" adlı şiiri hem felsefi, hem dini, hem de psikolojik açılardan derin bir analiz gerektirmektedir. Şiirin merkezinde adalet kavramı yer almakta olup, bu kavram İslam dininde de en yüce değerlerden biridir. Kur'an-

1 Kerim’de (*Nisâ*, 4:135) adaletli olmak, hatta kişinin kendisine ve yakınlarına karşı bile hakkı çiğnememesi bir yükümlülük olarak vurgulanır. Şair, şiirinde Hocalı Soykırımını gibi bir felaketi anarak, insanlığın adalet anlayışından uzaklaşmasını büyük bir manevi sorun olarak göstermektedir. Şiirin dinî mesajı, insanların Allah’a inanarak ve ilahi adaletle uygun davranarak doğru yolu bulmaları gerektiğidir.

Dinî bakış açısına göre şiir, demokrasi ve adalet arasında bir ilişki kurar: Adaletsiz bir sistemin ilahi değerlere uygun bir demokrasi inşa edemeyeceği vurgulanmaktadır. Şair, “hırslarına, felsefelerine, siyasetlerine” esir düşen toplumların ilahi hidayetden uzaklaşarak insanlıktan yoksun kaldıklarını ifade etmektedir.

Şiirin felsefi analizinde adalet ve insanlık meseleleri ön plandadır. Felsefede adalet kavramı Platon, Aristoteles ve Kant gibi filozofların eserlerinde de geniş bir şekilde ele alınmıştır. Şaire göre adalet, insan varoluşunun temelidir ve onsuz hiçbir sistem (demokrasi dâhil) sürdürülebilir olamaz.

Bu bağlamda bireysel ve kolektif sorumluluk kavramı felsefi bir prizma olarak öne çıkmaktadır. İnsanlar kendi hırsları ve kişisel çıkarları uğruna adaleti göz ardı ediyorsa, bu yalnızca bir halk için değil, tüm dünya için zarara yol açmaktadır. Dolayısıyla Hocalı’ya adalet talep etmek, yalnızca bir milletin değil, tüm insanlığın kurtuluşunu sağlamak anlamına gelir. Felsefi açıdan şair ayrıca Batı demokrasilerini eleştirmekte ve bu sistemlerin temel ilkelerinde adaletin bulunmadığını vurgulamaktadır.

Şairin oluşturduğu duygusal atmosfer, bireyin psikolojik deneyimlerine ve travmalarına dokunmaktadır. Hocalı Soykırımını gibi olaylar büyük bir kolektif travma yaratır. Bu travmanın unutturulması, hem bireylerin hem de milletlerin psikolojik dengesini bozmaktadır. “Hocalı’nın feryadını insanlığın feryadı bilmeyenler” ifadesi, bu unutkanlığın insanlar üzerinde nasıl olumsuz bir psikolojik etki bıraktığını vurgulamaktadır.

Psikolojik bakış açısına göre adaletin yokluğu, insanın geleceğe olan güvenini ve emniyet hissini yok eder. Adaletsizliğe göz yuman bireyler vicdanlarını ve manevi değerlerini kaybeder, bu ise onların hem kendilerine hem de gelecek nesillere büyük zarar vermesine yol açar. Şairin “çocuklarının geleceğini baltalamak” ifadesiyle kuşaklar arası psikolojik etkiler üzerinde durduğu görülmektedir.

Sonuç olarak, Ahmet Geşemoğlu’nun bu eseri, dinî, felsefi ve psikolojik derinliği ile bir çağrı ve uyarı manifestosudur. Şair, yalnızca Hocalı’nın değil, tüm insanlığın geleceğinin adaletle bağlı olduğunu ifade eder. Adaletin yokluğu, toplumları parçalar, bireyleri ise

manevi olarak yok eder. Bu nedenle adaletin tesis edilmesi, insanlığın manevi kurtuluşu için bir zorunluluktur.

Bu dünyadan küsmə hələ...

bu dövrandan küsmə hələ,
bizə də beləsi düşdü...
hər dövrən çətin tənlikdi,
həll etmək şərəfli işdi.
kim desə bezdim dünyadan,
söz qəlbini titrətməsin,
qara-qura fikirləri
sənə tərəf gətirməsin...
hər dövrənin öz rəngi var,
hər rəngin də yüz çaları,
qoyma sənə diz çökdürsün
qayğıların ağırları.
əməlindi sənin adın,
əməlin haqdan gəlirmi?
nahaq cövlan edən zaman
səsin-sədan yüksəlirmi?
bu insan niyə yaranıb?
nizamlara nizam versin!
nizamı pozan insanın
gec-tez Allah verir dərsin.
ömür o vaxt gözəldi ki,
dövrən səni əzə bilmir,
qəlb dünyanda yaltaq, əyri,
nəhs adamlar gəzə bilmir.
bu dünyadan küsmə hələ,
bizə də beləsi düşdü...
hər dövrən çətin tənlikdi,
həll etmək şərəfli işdi (Memmedova, 2025, s. 15).

Ahmet Geşemoğlu'nun yukarıda yer alan şiiri, insana umut, sabır ve mücadele azmi aşıl原因an zengin bir içeriğe sahiptir. Şiir, dinî, felsefî ve psikolojik açılardan analiz edildiğinde derin bir mesaj taşıdığı görülmektedir. Şiir, insanın yaşam karşısında sabırlı ve metin olmasını öğütlerken, dinî açıdan kader ve imtihan kavramlarına atıfta bulunmaktadır. "Bize de böyle bir dönem düştü" ifadesi, hayatın zorluklarının bir kader olduğunu kabul etmek gerektiğini gösterir. İslam öğretilerinde sabır ve tevekkül, Allah'a olan iman ve teslimiyetin önemli unsurlarındandır. Kur'an'da (*Bakara*, 2:286) her bireyin yalnızca taşıyabileceği

kadar yük ile sınanacağı belirtilir. Şairin, amelin hakka uygun mu?" sorusu, ahlaki sorumluluğu ve eylemlerin ilahi adaletle uyumlu olup olmadığını sorgulamaktadır. Bu bakımdan şiir, insanların adaleti ve erdemi gözeterek yaşaması gerektiğini hatırlatan manevi bir öğüt taşır.

Geşemoğlu'nun şiirleri, hayatın zorluklarını çözülmesi gereken bir denklem (tenlik) olarak ele alır ve bu sürecin onurlu bir çaba olduğunu vurgular. Bu bakış açısı, varoluşçu düşüncenin temel kavramlarıyla örtüşmektedir. Birey, yaşamın güçlükleriyle karşı karşıya kaldığında kendi anlamını ve sorumluluğunu keşfetmelidir. Nitekim Sartre (1992, s. 798) ve Camus (1988, s. 45) de eserlerinde insanın absürt bir dünyada anlam arayışını merkeze almıştır. Şairin şu ifadesi: "her dövrünün öz rengi var, her rengin de yüzlerce tonu", hayatın çok boyutlu yapısını ve her dönemin kendine özgü zorluklarını simgeler. Bu düşünce, Aristoteles'in (1931, s. 1107a) "altın orta" anlayışıyla benzerlik göstermekte ve insanın evrensel düzen içinde ahlaki bir denge kurması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Psikolojik açıdan bakıldığında, şiir güçlü bir motivasyon ve direnç mesajı içerir. "Bu dünyadan küsme henüz" ifadesi, bireyin hayal kırıklıkları karşısında umudunu yitirmemesi gerektiğini öğütler. Psikoloji literatüründe, dirençlilik (resilience) kavramı, bireylerin stres ve olumsuzluklara karşı gösterdiği dayanıklılığı tanımlar (Masten, 2001, s. 227). Şair, yaşamın kaçınılmaz acılarını kabul etmeyi ve bu acılar karşısında yenik düşmemeyi öğütlerken, bireyin kendi psikolojik dengesini korumasının önemini vurgular. Ayrıca, "düzeni bozan insanın er ya da geç Allah dersini verir" ifadesiyle toplumsal düzeni bozanların psikolojik ve manevi olarak sonuçlarına katlanacağı düşüncesine yer verir. Bu yaklaşım, bireyin toplumsal düzeni bozduğunda bunun bedelini er ya da geç ödeyeceğini vurgulamaktadır. "Düzeni bozan insanın er ya da geç Allah dersini verir" ifadesi, ahlaki ve manevi bir perspektiften hareketle, bireyin yanlış eylemlerinin kaçınılmaz olarak karşılık bulacağını ima eder. Baumeister'in görüşü bağlamında değerlendirildiğinde, bu yaklaşım bireyin kendi eylemlerinin sorumluluğunu taşıması gerektiğini ve yaptığı yanlışların psikolojik veya manevi düzeyde kendisine geri döneceğini ifade etmektedir. Yani, kişi ahlaka aykırı ya da zarar verici eylemlerde bulunduğu anda, bu durumun bireysel ya da toplumsal sonuçlarıyla yüzleşmek zorunda kalacaktır. Bu yüzleşme, içsel vicdan azabı, toplumdan dışlanma, pişmanlık ya da manevi bir cezalandırılma şeklinde olabilir (Baumeister, 1991, s. 80-95).

Özetle, bu yaklaşım bireyin yaptığı eylemlerin sonuçlarından kaçamayacağını ve toplumsal düzeni bozanların, er ya da geç bunun etkilerini hissedeceğini vurgulamaktadır.

Sonuç olarak, Ahmet Geşemoğlu'nun bu şiiri, insanın yaşamın zorlukları karşısında sabır ve metanetle ayakta kalmasını öneren derin bir mesaj taşır. Şiirdeki dinî, felsefî ve psikolojik perspektifler bir bütünlük içinde işlenmiş ve insanın varoluş mücadelesinin çeşitli boyutları ele alınmıştır. Şairin sunduğu çözüm, hem bireysel hem toplumsal düzeyde adalet, umut ve sorumluluk bilinciyle hareket etmektir. Bu yönüyle şiir, edebî bir eser olmanın ötesinde, manevi bir rehber niteliği taşımaktadır.

Sonuç

Ahmet Geşemoğlu'nun şiirleri, insan doğasının zaaflarına rağmen iyiliğin ve ahengin mümkün olduğunu hatırlatır. Şair, hem bireysel hem de toplumsal bir uyanışa çağrı yapar; içsel çatışmaların ancak samimi bir ahlak ve karşılıksız iyilikle aşılabileceğini savunur. Evrensel ahenk, onun şiirlerinde yalnızca bir tema değil, aynı zamanda insanlığa sunduğu bir idealdir. İnsan doğasındaki çelişkiler, Geşemoğlu'nun şiirsel dünyasında hem eleştirilir hem de bu çelişkilerin aşılabilirliği vurgulanır. Bu nedenle, onun şiirleri sadece bireyler için değil, tüm insanlık için bir yol gösterici niteliği taşır. Şairin metinleri, insanın özündeki iyilik tohumlarını yeşertme çağrısıyla, evrensel bir mesaj ve ahenk arayışı sunar. Ahengyol teorisini ve bu yolu, Geşemoğlu'nun şiirlerinde yalnızca bir tema değil, insanlığa sunduğu bir ideal olarak görebiliriz: *"Ahenk, Allah'ın işaretidir ve ahenk yolu, Allah'ın yoludur"* (Geşemoğlu, 2020a, s. 3). Bu kavramlar, şairin şiirlerinde hem bireysel hem de toplumsal bir rehberlik sağlar.

Araştırma, Ahmet Geşemoğlu'nun şiirlerinin felsefî, psikolojik ve dinî bakış açılarıyla zenginleşen bir anlam evreni sunduğunu göstermektedir. Şairin eserleri, insanın evrensel sorumluluğu ve içsel dünyasıyla hesaplaşmasına dair derin bir anlatım sergilemektedir. Eserlerdeki adalet, özgürlük ve insan hakları gibi evrensel temalar, günümüz dünyasında hâlâ geçerliliğini koruyan önemli sorunlara işaret etmektedir. Çalışma, gelecekte yapılacak araştırmalara temel oluşturacak nitelikte olup, şairin şiirleri üzerine daha geniş çaplı edebî ve kültürel analizlerin yapılmasını önermektedir. Özellikle, şairin insanlık durumuna dair derinlemesine tahlillerinin, sosyal ve kültürel bağlamlarda daha geniş bir şekilde ele alınması gerektiği düşünülmektedir.

Summary

Ahmad Gashamoglu is a prominent figure in Azerbaijan's academic and literary spheres. A sociologist and poet, Gashamoglu significantly contributed to the development of empirical sociology and made notable advancements in applying mathematical concepts to sociology. His literary work is equally influential, with his poetry exploring profound philosophical, psychological, and religious themes. Gashamoglu's poetry is a deep inquiry into the contradictions of human nature, the search for universal harmony, and the journey of individual awakening.

In Gashamoglu's poetry, human internal conflicts, relationships with individual and societal values, and moral dilemmas are central themes. The poet emphasizes the innate goodness within humanity while strongly opposing societal corruption, such as selfishness and ostentation, urging individuals to free themselves from these weaknesses. A recurring metaphor in his work, such as "those who offer bribes to God," critiques moral flaws within humanity and advocates for a sincere moral understanding. Through this, the poet calls for individuals to maintain their commitment to inner honesty and moral integrity. Gashamoglu's poetry conveys a powerful message: human nature's contradictions can be transcended, presenting the theme of universal harmony as an ideal that can be achieved through overcoming these internal conflicts.

Philosophical depth, particularly regarding existential responsibility, the meaning of life, and the role of justice, is pervasive in Gashamoglu's poetry. His works clearly reflect the influence of existentialism, a philosophical movement emphasizing human solitude, freedom, and the responsibilities that accompany freedom. Gashamoglu argues that individuals must fulfill their inner responsibilities to confront life's challenges. The themes of "humanity" and "justice" in his poetry adopt an existentialist perspective. The poet suggests that as individuals seek meaning in both society and the universe, they must not forget their personal responsibilities and should actively contribute to the realization of justice. In this context, Gashamoglu calls for the elevation of universal values such as justice and freedom.

The psychological depth in Gashamoglu's language reveals how internal conflicts and emotional contradictions affect society. His poetry delves into individuals' inner struggles and their resistance to societal pressures. These internal conflicts emerge as a major theme in his works. The poet underscores the necessity of having a sound moral understanding to navigate the moral dilemmas encountered in human relationships and societal values. The psychological intensity in his language, particularly through examining individual relationships with society, offers a clearer portrayal of the emotional turbulence within human nature.

Religious themes also hold significant weight in Gashamoglu's poetry. Universal values such as justice, goodness, and humanity gain profound meaning when interwoven with religious references. Gashamoglu often turns to God for guidance in matters of justice and for individuals to remain on the right path. The search for divine guidance to overcome internal conflicts and societal corruption is a recurring motif in his poetry. The poet emphasizes the importance of values such as compassion and justice in ensuring societal peace. He suggests that for peace and harmony to prevail on a societal level, individuals must first find inner peace and justice. Through this, the innate goodness within humanity will foster justice and peace on a societal scale.

Gashamoglu's poetry calls not only for individual awakening but also for societal awakening. The poet directs individuals toward overcoming their internal conflicts and pursuing social harmony and justice. The theme of universal harmony in his works transcends being merely a motif; it integrates with universal values such as justice, freedom, and humanity, offering a roadmap for how these values can be realized on a societal level. Despite the contradictions inherent in human nature, the poet argues that harmony is attainable, and by uncovering the innate goodness in individuals, a profound societal transformation is possible.

This research aims to deepen the understanding of Gashamoglu's poetry by analyzing his works from philosophical, psychological, and religious perspectives. By examining the themes, language, and style of his poetry in the context of his life and literary persona, the study seeks to reveal the intellectual depth of his poetic expression. Furthermore, it analyzes how the philosophical and psychological themes in his works influence human responsibility and the internal struggle. Gashamoglu's poetry, which calls for the discovery of goodness within human nature, also offers significant messages for improving societal structures and achieving justice.

In conclusion, despite the contradictions inherent in human nature, Gashamoglu's poetry serves as a reminder that goodness and harmony are achievable. The poet calls for both individual and societal awakening, asserting that internal conflicts can only be overcome through sincere morality and selfless goodness. In his works, universal harmony is not just a theme but an ideal he offers to humanity. His poetry carries a powerful message: a change in an individual's inner world can lead to a profound transformation in society. Enriched by philosophical, psychological, and religious viewpoints, Gashamoglu's works present a profound narrative on humanity's universal responsibility and internal reconciliation, positioning his poetry as a guide not only for individuals but for all of humanity.

Kaynakça

- Aristoteles. (1931). *Nicomachean Ethics*. (W. D. Ross, Çev.). The Loeb Classical Library, Harvard University Press.
- Baumeister, R. F. (1991). *Meanings of life*. The Guilford Press.
- Camus, A. (1988). *The Stranger*. (M. Ward ve A. A. Knopf, Çev.). Everyman's library.
- Geşemoğlu, A. (2023). *Resul Rza (poema)*. Bakı: Elm ve Tehsil.
- Geşemoğlu, A. (2021) *Sosial-igtisadi proseslerin idare olunmasında ahengyol nezeriyyesinden istifade*. Bakı: Elm ve Tehsil.
- Geşemoğlu, A. (2020a). *Eşgden o yana*. Bakı: Elm ve Tehsil.
- Geşemoğlu, A. (2020b). *Ömrün uğurlu bünövrəsi*. Bakı: JekoPrint.
- Geşemoğlu, A. (2015). *Sonsuzluğun ahengi*. Bakı: Han.
- Geşemoğlu, A. (2008). *Sosial idareetmenin felsefi ve sosioloji problemleri*. Bakı: Yazıçı.
- Geşemoğlu, A. (2000). *Sosioloji araşdırma aparanlara kömək*. Bakı: Sabah.
- Geşemoğlu, A. (1998). *Tetbiqi sosiologiya*. Bakı: TED.
- Geşemoğlu, A. (1988). *Dünya çağırır meni*. Bakı: Yazıçı.
- Geşemoğlu, A. (1985). *Vlyublennuy veter*. Moskva: Molodaya Qvardiya.
- Geşemoğlu, A. (1982). *Vurğun külek*. Bakı: Yazıçı.
- Geşemoğlu, A. (1977). *Dünyadan keçirem indi*. Bakı: Yazıçı.
- Masten, A. S. (2001). Ordinary magic: Resilience processes in development. *American Psychologist*, 56(3), 227–238.
- Memmedova, M. (2025). Ehmed Geşoğlu poeziyası: İnsan varlığının ziddiyyetləri və ümumbeşəri harmoniya. *Edebîyyat Gezeti*, 6(5500), 14-15. Bakı: Azərbaycan Neşriyyatı.
- Sartre, J-P. (1992). *Being and Nothingness*. (H. E. Barnes, Çev.). Washington Square Press.